

ÖĞRETMENLERİN VE ÖĞRENCİLERİN ALGILARINA GÖRE MESLEKİ DAVRANIŞLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. F. Dilek GÖZÜTOK*

Bir eğitim sisteminin en önemli unsuru öğretmenlerdir. Sistemin başarısı, bu sistemi işletecek öğretmenlerin nitelikleri ile bağlantılıdır. Hiç bir eğitim modeli, modelin işlerliğini sağlayacak personelin niteliğinin üzerinde hizmet üretemez. "Bir ülkede yeni nesillerin yaratıcısı, verimli, yapıcı birer meslek sahibi, ülkesine karşı sorumluluklarının bilincine varmış vatandaşlar olarak yetiştirilmesinden sorumlu olan kişiler öğretmenlerdir" (Özyürek 1981, s. 13). Öğretmenin bu sorumluluğu yerine getirebilmesi, alan bilgisi, meslek bilgisi ve genel kültür içeren iyi bir öğretmen eğitimi programından mezun olup mesleğini sürdürürken de bilimde, teknolojiye, kültürel ve sosyal yaşamda oluşan değişimlere uyum sağlayabilmesi ile mümkündür. Öğretmen unsuru ihmal edilen bir eğitim sisteminden olumlu sonuçlar beklemekten söz edilemez.

Öğretmen, eğitim amaçlarının belirlediği yönde davranışlar oluşturmak suretiyle toplumu oluşturan insan tipini yaratır. Öğretmenin başarısının ölçütü, yarattığı bu tipin davranışlarının eğitim amaçları ile belirlenen davranışlara uygunluğudur. Öğretmen, eğitim süreci içinde öğrencilerin sahip olduğu olumlu davranışları geliştirmeli, olumsuzları değiştirmeli ve sonuçta, Türk Milli Eğitimi amaçlarının işaret ettiği özellikte davranışlara sahip toplumu yaratmalıdır.

Hızla değişen bilim ve teknoloji, birey ve toplum yaşamını etkileyerek eğitimin fonksiyonlarının değişmesine neden olmaktadır. Eğitim yoluyla birey, bir yandan toplum içindeki rollerine hazırlanırken diğer yandan toplumun değişen yapısına uyum göstermeye ve aynı zamanda değişimleri sağlamaya çalışmaktadır. Bilim ve teknolojinin bu hızlı değişmesi eğitimi çocukluk ve gençlik dönemlerinde verilen bir hizmet olmaktan çıkarıp yaşam boyu kesintisiz olarak etkileşilmesi gereken bir süreç haline getirmiştir. Artık bir mesleğin gereklerini çocukluk ya da

* EPÖ Bölümü PG Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

gençlik yıllarında görülen öğrenimle karşılaşmak mümkün olamamakta her meslekte olduğu gibi öğretmenlikte de hizmet içi eğitim zorunluluk haline gelmektedir. Mesleki gelişmesini, öğrenimini bitirmekle sonlandırılan bir öğretmenin monoton ve değişmez yöntemlerle mesleğini sürdürmeğe çalışması, yetersiz ve mutsuz bir sınıf liderliğinin yanı sıra yetersiz ve mutsuz öğrenciler oluşturması demektir. Çağdaş bir öğretmen, hizmet-öncesi aldığı eğitime, öğretmenliğe hazırlık eğitimi olarak bakar ve mesleğe başladıktan sonraki gelişimini sistematik olarak sürdürür. Bunun aksi, yani öğretmenlik diplomasını aldıktan sonra gelişimin devam etmemesi öğretmenin çok kısa bir süre sonra eskimesi, yıpranması ve sonuçta öğrencilerine yararlı olmayan yetersiz ve mutsuz bir insan haline gelmesi anlamına gelir.

Öğretimi kılavuzlamakla görevli öğretmen, mesleki gelişimini sağlayıcı etkinlikler içinde olmalıdır. Bu etkinliklerin tür ve düzeyini belirlemek üzere, kişisel özelliklerine eleştirel olarak bakabilmeli, eğitim süreci içinde öğrencilerle olan etkileşimini gözlemleyerek, alan bilgisi, meslek bilgisi ve genel kültür açısından eğitim ihtiyaçlarını belirlemeye çalışmalı, bu ihtiyaçların doyurulması için önlemler alabilmeidir. Öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği özellikler ile öğretmenin sahip olduğu özellikler arasındaki fark eğitim ihtiyacı olarak değerlendirilebilir. Bu ihtiyacın miktarını belirlemek üzere, öğretmenlerden beklenen bilişsel, duyuşsal ve devinsel davranışlarla, gösterdikleri davranışlar arasındaki farkın ortaya konması gerekir.

“Eğitim ihtiyacını saptama araştırması, programlı bir öğretim çalışmasının ilk kademesini oluşturur” (Taymaz, 1981, s. 23). Gelecekte yapılacak eğitim programlarının hazırlanmasında gerekli bilgiler “Eğitim ihtiyacı belirleme” araştırmaları ile sağlanmalıdır. Hizmet içi eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanmasında bu ilk ve önemli kademenin atlanması veya gereği gibi yapılamaması halinde başarı beklenmemelidir.

“Öğretmenlerin daha iyi yetiştirilmesinden söz etmek ve bunda da başarılı olmak için, her şeyden önce hizmetöncesi ve hizmet içi eğitim programlarının bilimsel olarak ele alınıp yürütülmesine özen gösterilmelidir” (Güçlüol, 1987, s. 6). Bu gerçeğe hizmet etmek üzere ortaöğretim öğretmenlerinin eğitim ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla bir araştırma yapılmıştır. Çalışmada, öğretmenlerin göstermeleri beklenen öğretmenlik davranışları belirlenmiş, kendi algılarına göre bu davranışları hangi sıklıkta yaptıkları ve öğrencilerin algılarına göre öğretmenlerinin ne kadarının bu davranışları gösterdikleri saptanmıştır.

Öğretmenlerden yapmaları beklenen mesleki davranışları belirlemek üzere öğretmenlik formasyonu derslerinin amaç analizi yapılmıştır. Bundan yararlanılarak öğretmen davranışları, konularına göre gruplanmış ve 101 sorudan oluşan beşli bir derecelendirme ölçeği geliştirilmiştir.

Öğretmenlerin kendilerini değerlendirmeleri, çalıştıkları kurumlara göre ve tüm öğretmenler bir arada, öğrencilerin öğretmenleri değerlendirmeleri öğrenim gördükleri kurumlara göre ve bir arada olmak üzere soru sırası izlemek suretiyle gruplanmış, frekans ve %'lere göre değerlendirilmiştir. Öğretmenlerin kendilerini değerlendirmeleri ile öğrencilerin öğretmenleri değerlendirmeleri arasındaki farkın manidarlık düzeyi kaykare (X^2) tekniği kullanılarak hesaplanmış ve sorular, program tiplerine göre gruplanmıştır.

Örnekleme giren 150 öğretmenin üçte biri iki yıllık eğitim enstitüsü, üçte ikisi ise fakülte ve yüksek okul mezunudur. Öğretmenlerin % 12'si 26 yıl ve üzeri, kalan bölümün yarısı 25-11 yıl, diğer yarısı ise 0-10 yıl kıdeme sahiptir. Öğretmenlerin sadece % 18.66'sı hizmet içi eğitim çalışmasına katıldıklarını belirtmişlerdir. Yarıdan fazlası (% 55.99) 10 yılın üzerinde hizmet veren bu grubun % 81.14 ünün hiç bir hizmet içi eğitim çalışmasına katılmamış olması, öğretmen eğitimi tamamlandıktan sonra büyük bir öğretmen grubunun planlı bir öğretim faaliyetinden yararlanmadığını açık bir göstergesidir. Örnekleme giren öğretmenlerden sadece bir tanesi (% 0.66) öğretmenlik formasyonu kapsamına giren disiplinlerden (Rehberlik) birinde hizmet içi eğitim programına katılmıştır.

Sınıf öğretmenliği, rehberlik, eğitim teknolojisi, öğretim ilke ve yöntemleri, eğitimde ölçme ve değerlendirme konularında belirtilen 101 davranışı öğretmenlerin üçte bir kadarı (% 33.77) daima, üçte birden fazlası (% 37.18) genellikle, onda bir kadarı (% 11.86) ara-sıra, yirmide bir kadarı (% 4.54) çok az yaptıklarını, sadece % 2.85'i hiç yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Aynı davranışları öğretmenlerinin ne kadarının yaptığı sorulduğunda öğrencilerin sadece yirmide bir kadarı (% 5.11) hepsi, ondabirden fazlası (% 13) çoğu, beşte biri (% 20.93) bir kısmı olarak belirtmişlerdir. Öğrencilerin üçte birine yakın bir bölümü (% 32.18) öğretmenlerinin hiç birinin bu davranışları yapmadığını işaret etmişlerdir.

Derecelendirme ölçeğinde belirtilen 101 davranışı öğretmenlerin, üçte biri daima yaparım, beşte ikiye yakın bir bölümü genellikle yaparım, onda biri ara-sıra yaparım diye cevaplamışlardır. Bu cevaplara göre; öğretmenlerin beşte dördünden fazlasının öğretmenlik formasyonu aç-

sından eğitime ihtiyacı olmadığı söylenebilir. Aynı davranışları öğretmenlerin yirmide bir kadarı çok az yaparım; % 2.85'i de hiç yapmam demişlerdir. Bu cevaplara göre; öğretmenlerin sadece % 17.23'ünün öğretmenlik formasyonu açısından eğitime ihtiyacı olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin öğretmenleri değerlendirmelerine bakılacak olursa; belirtilen 101 davranışı öğrencilerin üçte biri (% 32.18) öğretmenlerinin çok azı yapar, dörtte birden fazlası ise (% 27.35) hiç biri yapmaz diye cevaplamışlardır. Bu cevaplara göre öğretmenlerin beşte üçünün (% 60.95) öğretmenlik formasyonu açısından eğitime ihtiyacı olduğu söylenebilir.

Yapılan bu araştırmadan şu sonuçlar çıkarılabilir.

(i) Öğretmenlerin üçte biri kadar bir bölümü (% 35.99) önlisans düzeyinde eğitim enstitüsü mezunudur. İlköğretimde istihdam edilecek öğretmenlerin eğitim gördüğü Eğitim Yüksek Okullarının dört yıla çıkarıldığı günümüzde, iki yıllık önlisans mezunlarının liselerde istihdam edildiği ve bu öğretmenlerin lisans tamamlama programlarından geçirilmediği belirlenmiştir.

(ii) Öğretmenlerin sadece beşte bire yakın bir bölümü (% 18.55) hizmet içi eğitim programına katılmıştır.

(iii) Öğretmenlerin neredeyse tamamı 101 madde halinde sorulan öğretmenlik formasyonu davranışlarını yaptıklarını belirtmişlerdir.

(iv) Öğrencilerin üçte bire yakın bir bölümü (% 32.18) 101 madde halinde sorulan öğretmenlik formasyonu davranışlarını öğretmenlerinin hiç birinin yapmadığını belirtmişlerdir.

(v) Öğretmenlerin ankete verdikleri cevaplar ile öğrencilerin verdikleri cevaplar büyük farklılıklar göstermiş, hesaplanan kay kare (X^2) değerleri oldukça yüksek çıkmıştır.

(vi) Farklı kurumda çalışan öğretmenlerin cevapları benzerlik göstermiş ve hesaplanan kay kare (X^2) değerleri genellikle manidar çıkmamıştır.

(vii) Farklı kurumlarda okuyan öğrencilerin cevapları benzerlik göstermiş ve hesaplanan kay kare (X^2) değeri genellikle manidar çıkmamıştır.

(viii) Öğretmenlerin cevaplarına göre değerlendirilecek olursa; öğretmenlerin sadece % 17.33'nün öğretmenlik formasyonu açısından eğitime ihtiyacı olduğu söylenebilir.

(ix) Öğrencilerin cevaplarına göre değerlendirilecek olursa; öğretmenlerin beşte üçünün (% 60.95) öğretmenlik formasyonu açısından eğitime ihtiyacı olduğu söylenebilir.

Bu araştırmanın sonuçları ışığında getirilen öneriler:

(i) Öğretmen eğitimi yapan kurumların eğitim programları, program geliştirme ilke ve yöntemlerine uygun olarak geliştirilmelidir.

(ii) Liselerde istihdam edilen önlisans mezunu öğretmenlerin, lisans tamamlama programlarına devam etmeleri için özendirici ve teşvik edici yasal önlemler alınmalıdır.

(iii) Öğretmenlerin hizmet içi eğitim programlarına katılmaları için özendirici ve teşvik edici yasal önlemler alınmalıdır.

(iv) Liselerde istihdam edilen öğretmenler bu araştırma ile belirlenen eğitim ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanacak "Öğretmenlik Formasyonu Hizmetİçi Eğitim" programından geçirilmelidir.

(v) Hizmetiçi eğitim programları, program değerlendirme ilkeleri doğrultusunda değerlendirilip, geliştirilmelidir.

(vi) Öğretmen davranışlarını çeşitli yönlerden konu edinen araştırmalar yapılmalıdır.

Bütün bu veriler ışığında vurgulamak gerekir ki; öğretmenlerin tanıma ve değerlendirme ile ilgili görevleri sadece öğrencilerini tanıyıp, onların davranışlarını değerlendirmek değil, aynı zamanda kendini değerlendirme konusunda da yeteneklerini geliştirmek ve objektif olmaya çalışmaktır. Bunu başarabildiği zaman mesleki gelişmelere açık olabilir.

KAYNAKÇA

- Akyıldız, Hayrettin. "Öğretmen Özelliklerinin Öğretime Etkisi" *Yaşadıkça Eğitim*. Sayı: 6 İstanbul: 1989. Ocak-Şubat.
- Gözütok, F. Dilek. *Ortaöğretim Öğretmenlerinin Öğretmenlik Formasyonu Açısından Eğitim İhtiyaçlarının Saptanması*. Yayınlanmamış. Araştırma. Ankara: 1990.
- — —. *Öğretmen Eğitiminde Meslek Formasyonu Öğretiminin Öğretim Elemanı Davranışlarına Yansımaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara: 1988.
- Güçlüoğlu, Kemal. "Dördüncüsü Öğretmen" *Çağdaş Eğitim*. Sayı: 127. Kasım 1987.
- Özyürek, Leyla. *Öğretmenlere Yönelik Hizmet-İçi Eğitim Programlarının Etkinliği*. A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları No: 102 Ankara: 1981.
- Taymaz, Haydar. *Hizmet İçi Eğitim Kavramları, İlkeler Yöntemler*. A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları No: 94 Ankara: 1981.
- Varış, Fatma. *Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikler*. A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları No: 157 Ankara: 1988.